

Landskap: Småland..... Upptecknat av: Folke Neij.....
Härad: Tveta..... Adress: Bankeryd.....
Socken: Öggestorp..... Berättat av: K. Carlström.....
Uppteckningsår: 1936..... Född år 1862 i Öggestorp.

Uppteckningen rör F O R S L I N G O C H F O R D O N.

Upplysningar om meddelaren.....	sid. 1
Bärredskap.....	" 2
Släpor och slädar.....	" 7
Kärror och vagnar.....	" 11

EEC

Skriv endast på denna sida!

16 sid.

4923

Karl Carlström, f.d. brännmästare vid Sjöbergs
bränneri, f.d. rättare å Sjöbergs säteri, född 1862 i
Öggestorp. I orten kallad Kalle på Korsbacken och förut
av upptecknaren anlitad för uppgifter till Arkivet.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
1.

Svin.

Iveta vd

Öggestorp

1936

Bärning.

4923

Nytt Fiske Veij
Pankeryd

F O R S L I N G O C H F O R D O N .

Bärredska p.

Ber. N. Carlsson

1862 - Öggestorp

"Gamla gummer bar sina knyte' på huvet i mi' ba'ndom". Ingen bärkrans e.d. Se dock 'Meddelanden fr. N. Smålands Fornminnesfören. X.': "En flock rakryggade, kraftiga mjölkflickor, färgrika dräkter, stora vitskurade träbyt-
tor, burna på huvudet, sådan är mjölktillförseln år 1831".
I det citerade arbetet finnes en åtföljande teckning av
Claës Anton Tamm, f.1807, och enligt denna synas flickor-
na som bärställning ha begagnat något, som mycket liknade
en cylinderhatt, se fig. 1.

Kopia.

Skriv endast på denna sidal

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

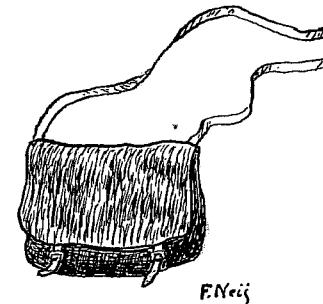
Några pannremmar har meddelaren aldrig sett, ej heller mesar.

Att bära barnen i någon anordning på moderns rygg synes icke ha varit brukligt i Carlströms tid.

"Mataväsker uttå kalvskinn me' håret kvar, hade di. Di va' te å bära i e' rem öm axla. Döm hade di massäck i, å de' va' löck på döm me' söljer te å knäppa igen me'".

Se fig. 2.

"Mataväcka"

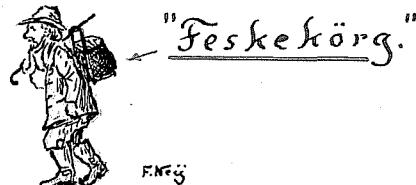
ENR

"När gubba' geck te kva'na förr hade di dubbelsäck me' lite' havvre i den ene ännen å lite' råg i den annre. Så snodde di öm säcken på metten å lagade, så di feck de' tyngsta bak. Säcka' va' uttå grofft hemmavävet linne bå' te öv å värp.

Feskekörga' uttå öppflisade enevejer använde di,

4923

å döm bar di på röggen å hade en käpp jönöm hanntaket å
fram över axla". Se fig. 3.

Väskor att bära vid sidan, se "mataväsker".

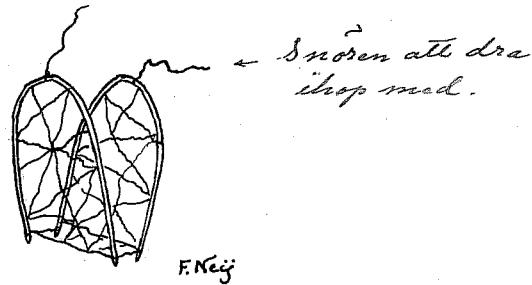
"Te mjölk hade di träbötter me' löck på. De' geck
la e' kanna i döm elle' så, å di va' vitskurade å fina
ini". Se fig. 4.

"Mjölkabötta"

"Höbåga' de' använde di, fö'stås. Båga' va' uttå
enevejer å söm ett grofft bastnät ini". Se fig. 5.

"Höbåga"

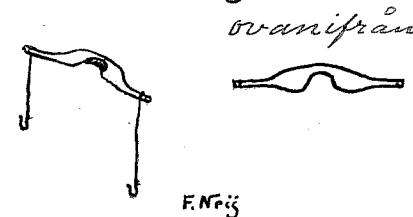
"I lakan bar Jenny på Sällskog hö för en trettifem
år se'n.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—*—
4.

"Bäroket de' lå' på bægge axlera, å de' va' kroka'
i te vattenspännerna elle' böttera". Se fig. 6.

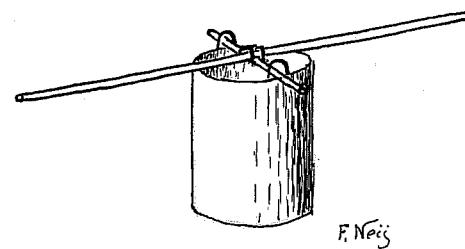
Bärok.

När man bar bördar på ena axeln, var det icke ovanligt, att man över andra axeln hade "käpp å lätta mä".

Fällda rådjur och rävar brukade bäras av två man påstång. Man band då ihop benen på djuret, trädde stången imellan benen och bar bytet hängande med ryggen nedåt. Såstång har sedan gammalt brukats här och förekommer ännu. Den är försedd med tvärträ, som trädes igenom såns handtag, se fig. 7.

Såstång

Skriv endast på denna sida!

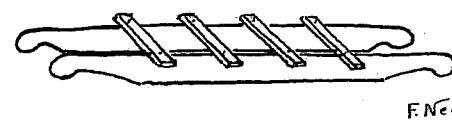
Höbårs ej på stänger, men väl på bår. Höbåren var lätt och klen med tvärslåarna endast påspikade, Notbåren hade också endast påspikade tvärslåar men var kortare och grövre, under det att stenbåren var mycket bastantare och hade "ibörade penna" (iborrade runda tvärslåar), se fig.

8, 9 och 10.

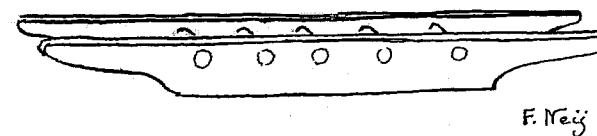
Höbår.

"Notabår."

"Stenabår."

Klövjning tyckes icke ha förekommit, annat än i primitiv form utan sadel. Både dubbelsäckar och enkla säckar ihopbundna sägas ha använts. "De' va' mest, när di for te marken".

Ridning.

Bönderna brukade rida någon gång då och då. Sadlar ägde de sällan, utan de redo barbacka. På fråga om ridspö säger meddelaren, att de hade "e' lita slya, öm di hade tröjjer häst".

S l ä p o r o c h s l ä d a r.

Släpning.

Plogsläpan bestod av en "plankebit me' e' järnögla te å köra in billen i".

"Dröjer me' banka' direkt på me'era användes te å köra va' söm helst, bå' ve' å gössel å va' söm helst".

De brukades mycket till skogskörning. När så erfordrades,

påsattes en lös häck mellan lodräta stöttor, uppstående från bankarna.

✓ / På harven förekom ibland släpmedar.

"Släpa temmer direkt på marka ha' vatt vannli't. men, va' de' lennt i skoga', feck en passa se, så en inte smutsade ner 'et för möcke'. De' släpades bara te lastplats ve väj. Di la' e' käjja (järnkedja) öm stocken å hade en svängel i den, söm di hakade skacklera i. Hade di parhästa', så va' de' en springbom i käjja å två svängla' i den. Öm stockänna' tok en bara käjja i snara, så höll de' ihop döm. De' kallades bara släpa temmer".

Att ha en kort kälke eller en drög under framändan på stocken var också brukligt.

Om parkälkar vid timmertransport säger meddelaren: "Parkälka' ha förekömmet i all mi' ti'. På senare ti' värmelannskälka', tjuge år ungefär. Å di använde bå' skoda å oskodda. När de' va' fullt slädföre, va' di skodde

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

— 8 —

bäst, men när de' va' så de' högg i, va' de' bätter me' oskodda.

Ve dåli't slä'före hade bönnerna en kälke före å ett par hjul bakätter. När di for te sta'n i min ba'ndom, hade di e' så'n bakkärra, för de' va' ofta barmärk i sta'n".

Slädar.

Arbetsslädarna hade solida "bankaträ" och självvuxna medar. Dessa voro ofta annrade, d.v.s. träskodda. Bredden mellan medarna kunde variera. Därom fanns ingen särskild bestämmelse.

"På åkesläda' va' de' stjälpme'erv.

Skaklarna voro fästade i krokar på medarna.

Till vedkörning användes förr "håknähäck", bestående av båtspantsliknande grova självvuxna bågar åt ändarna, den främre bågen förenad med den bakre med en längsgående rundstång upptill på vardera sidan. Nedtill

i vinkelν voro bågarna förenade med varandra genom en smal brädbotten. Denna ytterkanter och sidostängerna upptill äro förenade genom iborrade pinnar. Denna häck har sedan efterträdds av "packabänken", bestående blott av två grova längsgående stänger, som utgjorde häckens sidor, fram till och bak till förenade genom tvärslår. Till en del körning använde man "remmala'" med bottenplan samt stegplan (remmar) till sido-, fram- och bakstycken. "Köläryssen" var smal i botten men vidgade sig uppåt, såväl åt sidorna som ändarna. Botten var av trä, men sidorna voro flätade av kluvet ene.

Parkälkar användes till mångahanda körlor. Fram- och bakkälke voro förenade med länga.

Färdskrindorna kallas här "åkesläda'". De äldsta ha plan, lodrätt stående stänkskärm fram, Vagnskorg av trä med säte för två personer samt på medarnas fortsättning bakåt en kuskbock eller hundsfott utan något bräddplan för körsvennens fötter. Sedan ha de gjorts med S-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—*—
10.

4923

formigt svängd stänkskärm och med plattform för den körandes fötter.

Kyrkslädarna voro vackert målade och ibland snidada, "allt ätter sön di hade 'resurser' te. Di gamle gubba' hade allt bokstäver å åratal mä. Bröllopssläda' å körkesläda', stöppade å me' dyner, fälla' å fina fotsacka' fanns de' också".

Att man köpte häst och släde ihop, förekom också. "Ja' ha' själv sålt på de' sättet en gång, så ja' feck gå hem", berättar Carlström.

Kärror och vagnar.

Kärror.

Både 2- och 4-hjuliga fordon ha använts, men de 4-hjuliga ha varit vanligast.

Stenbjörnen hade trähjul, utsågade ur grovt trä, alltså utan ekrar, och kantskodda med bandjärn. Häck

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
11.

liknande den tidigare beskrivna packabänken, men bastantare. Bakre hjulparet kunde lossas och dragas undan, så att häcken kom att vila med bakre ändan mot marken, medan man baxade upp stenen. Sedan fungerade bakre hjulaxeln som vindspelet på en båt med järnspett som spakar och en järnkätting från häckändan rullades runt axeln, tills häcken kom i sitt läge på hjulparet.

Skottkärran såg ut ungefär som nu, men med trähjul i ett stycke, gjort av plank och skott med bandjärn.

I hjul med ekrar voro dessa kilade fast i löten. Antalet ekrar var olika, men oftast var det 12 stycken. Lötarnas antal var också olika, men aldrig var ringen i ett stycke, utom på "ma'atjarra". Detta slags kärra har varit vanlig här i socknen. (Upptecknaren har även sett sådana med hel lötring av ene i Flisby sn.) På fråga, när man började järnsko hjulen, svara meddelaren: "Redan i min ba'ndom va' en del hjul janskodda".

Hjulnavet var oftast med halvbössa utåt. För att minska friktionen hade man aldrig annat än vagnssmörja, vanligen tjära.

Vagnar med hjulaxlarna helt och hållt av trä voro "träbultavanga". Den delen av axeln, som löpte i navet, brukade vara $1\frac{1}{2}$ tum i diameter och jämntjock. Navet var med halvbössa. Hjulaxlar med mellanstycke av trä och ändarna, som gingo in i hjulen, av järn, ha också förekommit.

Flak förekomma både med längsgående och med tvärgående spjälor. Även i lådform, d.v.s. med karm ikring. Dessa kallades "dyngetjarrer" och voro icke tippbara.

"Åketjarrer me' flätade körga' fanns de'. Om de' va' redi't finnt, så va' di nog uttå rötting, men anna's uttå vi'eslyer! Fjädringen, sådan den nu var, åstadkoms med "träfjä'ra" under vagnen eller med "fjä'rasäte". I båda fallen är det fråga om bågformiga träfjädrar. I förra fallet sitta de under vagnskorgen som de nutida

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—
13.

4923

fjädrarna, i det senare under sätet.

Vagnar.

Fram- och bakkärra voro förbundna genom en långa
De främre hjulen voro mindre. Ständare från hjulnaven
till vagnskorgen ha varit vanliga.

Vagnskorgar av i frågelistan avbildad typ tyckas
ej vara kända här. Om man tänker sig spjälkarmen bort-
tagen, skulle bilden likna en "åkevang" här. Skulle den
nedre delen bortfalla, komma vi i utseendet nära vår
"höarka". I övrigt använde man på vagnar liksom på slä-
dar håknähäck, packabänk etc.

På dynghäcken brukade finnas uppstående gafflar i
båda ändarna. De bestodo av en påspikad bräda, ur vilken
man i överändan sågat ur en trekant, och användes att
lägga "sidofjölén" i, medan man lassade ur.

Åkvagnarna hade flätade vagnskorgar, men sätena
lågo tvärs över. Herrgårdarna hade samma typ, fast kan-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14.

4923

ske litet bättre hållna och finare inredda. Stoppling, dynor och fotsackar hade bönderna också.

Att bromsa upp hjuldon med använde man hjulsko, bestående av en större träbit, skodd med en hästsko och fastbunden i vagnen med rep eller kätting av så avpassad längd, att skon kom mitt under hjulet, när den släpptes ned. Till släde hade man "låsekäjja te å hänga på unner me'a."

Kärrhus hade man "te å häva in kärra' i. Den kallades för kärreboa".

En drög är en låg, oskodd kälke med två bankar. En kälke har endast en banke, såvida det ej är fråga om barnkälken eller en förstoring därav, "trollhoppan", som användes, när man tämjer fölningar. Släde är ett fordon, bestående av överrede eller korg, vilande på en eller två kälkar. Kärra är ett mindre hjuldon, vanligen med endast två hjul. Vagn är i regel ett 4-hjuligt åk-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

— 15. —

4923

don. Trilla är ett tvåhjuligt fordon, endast avsett att
åka i.

LUNDS UNIV.
POLKMINNES-

ARKIV

16.

F. Neij